

Vi vil ikke ... DØ !

– om Jysk Ordbogs spørgelister

Overskriften lyder som et af tidens hede hits. Og vi kunne godt bruge det som parole i kampen for at sikre Jysk Ordbogs færdiggørelse (jf. beretningen s. 2).

Men sådan er det ikke ment lige hér. DØ er nemlig også navnet (dikteret af den alfabetiske rækkefølge) på den spørgeliste, der skulle være udsendt til vore meddelere samtidig med dette års Ord & Sag. Den er dén DØ, vi ikke vil – altså: har valgt ikke at udsende, og det efter moden overvejelse. Jysk Ordbogs samlinger er i dag så omfattende – og de jyske dialekter så nedslidte – at kun meget få ny oplysninger om ”vores” jysk (i tidsrummet ca. 1700 – 1925) længere vil kunne indsamles via spørgelister. De sidste manglende detaljer vil bedre kunne dækkes ind ved, at vore hidtidige meddelere – og andre interesserede – spontant sender os besked (pr. brev, telefon el. mail), når en gammel glose eller udtryksmåde (som fx har overlevet i familien) dukker op i erindringen.

Hermed afsluttes et langt og succesrigt kapitel i Jysk Ordbogs historie: spørgelisteprojektet. Det blev startet i 1949 af Niels Åge Nielsen med ”Avisspørgelisten” (se nærmere i Ord & Sag 1982 s. 9-10), 11 spørgsmål om dialektale betegnelser, stilet til og bragt i et stort antal af datidens mange lokalaviser i Jylland. Fig. 1 viser, hvordan spørgsmålene og de medfølgende oplysninger om den planlagte Jysk Ordbog fremstod i Aarhus Stiftstidende den 21. april 1949. Som det ses, blev læserne opfordret til at sende skriftlige svar direkte til professor Skautrup. Det skete også i et uventet stort antal – i alle mulige former, fra formelle breve til bagsiden af postkort. Et af svarene er vist i fig. 2. Den geografiske spredning af svarene var også lovende (bortset fra, at Sønderjylland var tyndt repræsenteret), se fig. 3, der tillige viser resultatet af en opfølgning året efter, hvor en stencileret spørgeliste med de samme 11 spørgsmål blev sendt til og

Aarhus-Professor samler paa jydsk Dialekt-Ord

UDSENDER SPØRGELISTER

INSTITUTET for Jydsk Sprog- og Kulturforskning, hvis Leder er Professor P. Skautrup, Aarhus Universitet, har indledet et omfattende Arbejde for at samle de jydsk Dialektord. I den Forbindelse har Institutet udsendt en spørgeliste Nr. 1, hvori man ønsker Oplysning om de jydsk Be-ævnelser for følgende:

1. Hvad kaldtes Gaardens Beboelselænge (Sals, Raaling, Indhus)?
2. Kostalden (Nøs, Kjørres, Kohus, ræhus, Fæhus, Fæstald).
3. Hestestalden (Stald).
4. Pinden i Hønseshus (Rik, Rane, aane, Hjald).
5. Hvad kaldtes Faaret, naar det første Gang har Lam (Gimmer, Ungar, Læmmefaar)?
6. Hvad kaldtes Vædderen (Vædder, Buk, Ronnevædder)?
7. Kastreret Vædder (Bede, Gjældvædder).
8. Hunlam (Aalam, Gimmerlam).
9. Halvkastreret Hest (Klaphingst, rænnik, Halvkod, Urhingst, Halv-3, Hyling, Vrinsker).
10. Andrik (Andrækker, Drage).
11. Hvordan kaldte (lokkede) man paa Heste, Føl (Fylle, Løf); Køer (os); Kalve (Kip); Faar (Mække); Lam, Geder, Svin, Hunde, Katte, Illinger, Høns (Putte, Pylle, Tippe); Fyllinger, Ænder (Rap, Wak, Brikke, Bikke, Pille); Gaas?

Dialekt-geografisk Kort

Ordene i Parentes er til Hjælp for eventuelle Meddelere. Man ønsker nøjagtigt oplyst, i hvilket Ordene bliver eller blev

brugt. Meddelelserne bedes notere Fødeaar og -sted, samt hvor længe de har boet i Fødesognet, endelig hvilke Ord der er gamle eller eventuelt gaaet af Brug.

Professoren oplyser, at Materialet skal bruges til Udarbejdelse af dialektgeografiske Kort. Man ved, at de enkelte Ord har meget forskellige Udbredelses-Områder i Jylland, og vil gerne have disse nøje kortlagt. Desuden vil Institutet søge at finde Grunden til Forskellene i Orddannelsen, og endelig skal det sproghistoriske Problem klarlægges: Hvorfra stammer Ordene?

Adressen er Professor P. Skautrup, Aarhus Universitet.

Magi paa

AARHUS TEATERS »det lille te« kalder i Aften for anden Gang i Sæsonen til Premiére og har sat et Stykke med Verdensry paa Plakaten. Stykket, der opføres, er den engelske Forfatter G. K. Chestertons fantastiske Komædie i tre Akter »Magi«, skrevet i 1913 og betegnet som et Mesterstykke fra Forfatterens Haand. Det er et Fantasispil om Miraklets Virkelighed i Virkeligheden. Spørgsmaalet drøftes mellem en Præst, Sigvald Larsen, som Repræsentant for Teologien, en Læge, Karl Stegger,

Fig. 1

modtaget retur fra en række af Peter Skautrups personlige kontakter fra foredrag i amtshistoriske selskaber, folkeuniversitetsforeninger etc.

1655 Tise
Nørreherd.
Viborg amt

Til
fr. professor P. Skautrup, Aarhus.

J. henhold til annonce i Skive Folkeblad skal
jeg gerne være til oplysning med følgende.
Spørgsmaal 1. Gaardens beboelse (for sals mi
must stouhuus) 2. Kostalden (mås). 3. Heststalden
(staald) 4. Tinden i hornstius. (raan).
5. Faarv maer det første gang har lam (gummer)
6. Vædder (vædder eller buk) 7. Kastrer
vædder (bede). 8. Hundam (aalam).
9. Halvkastrer hest (klaphingst). 10. Andrik
(Andrik). 11. Hvoraa kaldes man paa heste.
fæl (hup) hæn (bos) kalve (kip) faar, lam
geder (mæ') suin (af) hunde (vouse) kalde
tellinges (mis) alle disse lokkende udtalelse bruges
med ordet "belle" foran. Hris (pille) hyllinger
(pylle) ænder (rap eller wak).
Disse ordet bliver brugt i Tise sogn
i Salling. Faldt 7 Dec. 1915. Tise sogn.
og oplyst mig i Sognet siden
for mere 2 aar.

Erbedigt
Karl O. Simonsen
Tise pr. Jelsberg

Fig. 2

Mange af dem, der besvarede Jysk Ordbogs spørgeliste 1 (som den rigtigt hed), erklærede sig villige til at besvare flere sådanne spørgelister, og hermed var grunden lagt til spørgelisteprojektet. Op gennem 1960'erne accelererede projektet til udsendelse af 3-4 spørgelister årligt (med hver 30-40 spørgsmål), og samtidig var meddelerstaben vokset til omkr. 500, et antal der holdt sig i årtier – hele tiden med udskiftninger, idet ældre meddelere faldt

fra og ny kom til (enten overtalt af de gamle, kapret gennem ny avisspørgelister eller hvervet af Jysk Ordbogs medarbejdere på optegnelses- el. optagelsesrejser). Først i begyndelsen af 1990'erne dæmpedes indsatsen, og der blev efterhånden kun udsendt en enkelt årlig spørgeliste ved juletid.

Projektet med spørgelister fik et formidabelt omfang. 135 regulære spørgelister er det blevet til, desuden 36 regionale lister (fra et eksperiment i slutningen af 80'erne) og 19 særlistes. Dem fra 1960'erne er i snit besvaret af 800-900 meddelere (idet vi ikke blot sendte ny meddelere den seneste spørgeliste, men ofte også vedlagde en eller flere ældre). Alt i alt har vi gennem årene været i kontakt med ca. 3.500 meddelere – hvoraf nogle blot besvarede et par lister, hovedparten en 10-20 stykker, mens et mindre antal holdt ved gennem årtier og efterhånden arbejdede sig gennem hele arsenalet. Et godt eksempel på sidstnævnte er forfatteren til fortællingen på s. 27.

Alle besvarelser ligger nu ordnet i kassetter, der tilsammen fylder 92 meter hyldeplads (ind gennem 3 kontorer). Den samlede informationsmængde skønnes at svare til 2/3 af dén i ordbogens seddelkartotek (med 3,1 mio. sedler), og disse to samlinger af data kompletterer hinanden på fineste vis: Seddelkartoteket rummer excerpter fra arkivmateriale (som rækker tilbage til ca. 1700), fra det historiske kildemateriale i de amtshistoriske samfunds årbøger, fra den omfattende jysksprogede litteratur, og fra dybtgående beskrivelse af de enkelte dialekter (de såkaldte punktundersøgelser), altsammen punktuelle oplysninger. Spørgelistesamlingen giver derimod et oversigtsbillede over sproglige fænomeners udbredelse i dialekterne (ca. 1870-1940), mht.

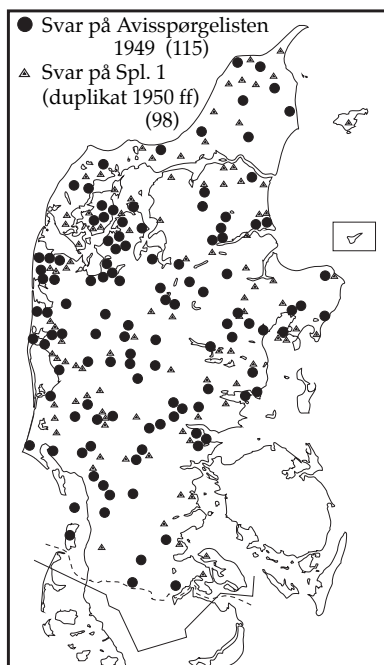

Fig. 3

både glosevalg, udtale, betydning og anvendelse. Tilsammen garanterer de to datasamlinger maksimal information i Jysk Ordbogs artikler.

De mange informationer i spørgelistebesvareelserne ville have været ganske uoverskuelige, hvis ikke Peter Frost Olesen i 1987 havde udviklet et program, der på grundlag af meddelernes oplysninger indtastet i en database tillader udtræk af ønskede delmængder på skitsekort. Forinden havde vi manuelt fremstillet oversigtskort dækkende 22% af materialet (i dettes nuværende omfang), siden er 71% blevet let overskueligt via edb-kortlægningen; kun 7% kan endnu ikke slås op på kladdekort (men her har vi naturligvis prioriteret, så dette materiale skal bruges ret sent i alfabetet).

Jysk Ordbog har altså virkelig meget at takke sine meddelere for, nuværende såvel som tidligere. Der ligger skønsmæssigt 25-30 års arbejde skjult i besvareelserne (og det har vel kostet yderligere 10 hos os først at udforme spørgsmålene og siden administrere de mange besvareelser); men tiden har bestemt ikke været anvendt forgæves. Så når vi nu vi omsider lader spørgelisteprojektet afgå ved døden – i en alder af 65 – kan det roligt betegnes som en smuk død.

Og sådan står de nu – de 92 m besvareelser af Jysk Ordbogs spørgelister ind gennem 3 kontorer.